

Ștefan BEJAN*

**EVOLUȚIA POLITICĂ ȘI SOCIALĂ A GĂGĂUZILOR ÎN A DOUA
JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA: CONSECINȚELE
TRATATULUI DE LA PARIS DIN 1856 PENTRU POPULAȚIA
GĂGĂUZĂ DIN BUGEAC**

The political and social evolution of the Gagaouz people in the second half of the XIXth century: the consequences of the 1856 Paris Treaty on the Gagaouz population of Budjak

Abstract: *Following the Crimean War, the three counties of southern Bessarabia - Cahul, Bolgrad, and Ismail - were transferred to the Principality of Moldavia. Of the 200 settlements in this area, 40 were officially registered as Bulgarian-Gagaouz colonies, having about 49,000 settlers. Other Gagaouz colonies remained within the Russian Empire. We make a brief comparison between the parallel circumstances that these two types of communities experienced under the socio-political determinations of the two sides of the border.*

Keywords: *Crimean War, colonists, southern Bessarabia, Romanian Principalities, Russian Empire*

***

Context. În primăvara anului 1853 izbucnea un nou conflict armat între Rusia și Imperiul Otoman. După ce flota otomană era zdrobită la Sinope în 1853, iar în 1854 erau ocupate Principatele Române, se forma o coaliție politico-militară în frunte cu Franța care, din dorința de a stăvili hegemonia rusă, declanșa războiul împotriva Imperiului Țarist și, la finele asediului Sevastopolului, înfrângea Rusia¹.

În urma războiului, la Viena în 1855, apoi la Paris în 1856, aveau loc tratativele de pace între Rusia, pe de o parte, și puterile aliate – Franța, Marea Britanie, Imperiul Habsburgic, Prusia, Imperiul Otoman și Regatul Sardiniei² – de cealaltă parte.

Datorită noii viziuni a împăratului Napoleon al III-lea asupra reconfigurării granițelor europene, la Paris era adusă în discuție și problema românească. Conform Tratatului, Principatele Române rămâneau

---

* PhD Candidate, "Dunărea de Jos" University of Galați, Romania; stefan.bejan93@gmail.com

Date submitted: August 12th, 2019

Revised version submitted: February 6th, 2020 / July 08th, 2021

Accepted: July 23rd, 2021

¹ Eugen-Tudor Sclifos, „Problema Basarabiei în raporturile franco-britanice după războiul Crimeii (1856)” în *Akadosmos*, nr. 3, 2015, p. 123.

² Ibidem.

sub suzeranitatea Imperiului Otoman și sub garanția celor 7 puteri semnatare ale păcii. Articolul 20 al actului stipula că „pentru mai buna asigurare a libertății de navigare pe Dunăre, țarul Rusiei consimte la rectificarea frontierelor sale în Basarabia”. Tot în acest articol erau trasate și viitoarele granițe, menționându-se că teritoriul la care Rusia se obliga să renunțe era alipit Principatului Moldovei³. De fapt, Marile Puteri își urmăreau propriile interese. Astfel, considerându-se suficientă înlăturarea Rusiei de la gurile Dunării, Principatului Moldovei îi erau cedate doar 3 județe din sudul Basarabiei – Ismail, Cahul și Bolgrad, cu o suprafață de 10,977 km² și 127,030 de suflete – și nu întreaga Basarabie, așa cum solicitase domnitorul moldovean Grigorie Ghica⁴.

Războiul Crimeei a adus după sine ultimul val de coloniști găgăuzi în regiunea Bugeac, dar și o nouă modificare administrativă. Datele rusești arată că în Basarabia ar fi venit, doar în faza incipientă a războiului (1853-1854), aproximativ 4,500 de persoane de la sud de Dunăre⁵. În cele 3 județe realipite Principatului Moldovei erau 200 de localități, 80 fiind colonii; 40 aveau statut de așezări bulgare⁶ și găzduiau aproximativ 49,000 de coloniști transdanubieni⁷. Găgăuzii reprezentau majoritatea în 7 dintre aceste 40 de așezări: Bulboaca, Cișmechioi, Curci, Vulcănești, Dermengi, Troianul-Vechi și Etulia⁸. Ei viețuiau și în alte localități din sudul Basarabiei, inclusiv în orașele Ismail, Bolgrad și Reni, chiar dacă nu constituiau majoritatea locuitorilor⁹.

Trasarea noilor hotare a durat destul de mult. Diplomațiile europene aveau viziuni divergente în privința viitoarei granițe dintre Principatul Moldovei și Imperiul Rus. De exemplu, delegația franceză susținea păstrarea orașului Bolgrad în componența Rusiei, pe când cea engleză dorea alipirea lui la Moldova. Guvernul britanic susținea că lacul Ialpuș trebuia să aparțină în totalitate Moldovei, iar Rusiei să nu i se

³ Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei: de la începuturi până la 1998*, Semne, București, 1998, p. 51.

⁴ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, București, 2011, p. 26; Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei*, p. 50.

⁵ Ion Nistor, „Așezările bulgare și găgăuțe din Basarabia” în *Analele Academiei Române*, Seria III, Tomul XXVI, 1943-1944, p. 390.

⁶ Sava Novacov, *Социально-экономическое развитие болгарский и гагаузских сел южной Бессарабия (1857-1918)* [Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei (1857-1918)], Chișinău, 2004, pp. 43-44.

⁷ Ivan Anțurov, „Крымская война. Отторжение подунавья” [„Războiul Crimeei. Contraofensiva pe Dunăre”] în *Istoria și cultura găgăuzilor*, Comrat, 2006, p. 154.

⁸ Oleg Bercu, *Evoluția social politică a populației găgăuze de la mijlocul secolului al XIX-lea și până la sfârșitul secolului XX-lea*, Editura Muzeului de Istorie Galați, 2016, p. 21.

⁹ Sava Novacov, *Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei*, p. 44.

permite nici măcar accesul indirect la Dunăre¹⁰, pe când poziția guvernului francez era una total diferită. Când, într-un final, s-a ajuns la un consens în privința trasării frontierei, a avut loc o nouă reorganizare teritorială. Administrația românească a păstrat cele trei județe – Cahul, Bolgrad și Ismail – în vreme ce administrația rusească a înființat un nou județ, Comrat, alcătuit din acele localități ale Cahulului care rămăseseră sub autoritatea ei teritorială¹¹. Comratul, care era un târg mai puțin însemnat, a profitat din plin de situație. O dată cu trecerea Bolgradului în componența Moldovei, din 1859 în cea a Principatelor Unite, apoi în cea a României, Comratul a devenit principalul centru urban al coloniștilor din Bugeac¹².

Această transformare rapidă a fost pe deplin reflectată de sporul demografic al localității. Dacă în 1819 locuiau în Comrat aproximativ 600 de suflete, în 1845 el avea o populație de peste 3,000 de persoane, iar în 1907 populația orașului ajunsese la peste 10,000 de locuitori¹³. Valentin Moșcov menționează că localitatea Comrat devenise centrul politic, economic și cultural al găgăuzilor din Basarabia, numindu-l „un mare sat comercial cu 10 mii de locuitori”, unde în 1886 a fost deschisă o școală, în 1910 un gimnaziu pentru fete, și unde s-au dezvoltat câteva întreprinderi agricole¹⁴.

Coloniile găgăuze de pe teritoriul românesc. Larga autonomie de care s-au bucurat în regiune bulgarii și găgăuzii în perioada stăpânirii ruse s-a perpetuat și în răstimpul 1856-1878, atunci când, cu excepția prefectului, care era numit de principe, toți reprezentanții puterii locale erau aleși din rândul populației rezidente¹⁵.

Conform Tratatului de la Paris din 30 martie 1856, autoritățile românești nu își asumaseră nici o obligație cu privire la recunoașterea și păstrarea drepturilor și privilegiilor oferite coloniștilor de administrația rusă. Chiar și așa, caimacamul Nicolae Vogoride recunoștea prin hrisoavele domnești din 4 februarie 1857 și 6 iunie 1858 toate drepturile oferite acestora în 1819 de către autoritățile rusești¹⁶. În decretul domnesc din 4

---

¹⁰ Eugen-Tudor Sclifos, „Problema Basarabiei în raporturile franco-britanice după războiul Crimeei (1856)”, p. 124.

¹¹ Acest județ nu a existat foarte mult timp, fiind desființat în urma unei porunci imperiale, la 19 august 1858. O parte din el a fost alipită județului Bender, iar cealaltă județului Akkerman; v. Sava Novacov, *Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei*, p. 47.

¹² Feodor Angheli, *Очерки истории гагаузов-предки огузов* [Schife din istoria găgăuzilor – urmașii oguzilor], Chișinău, 2007, p. 324.

¹³ Leonid Berg, *Население Бессарабии. Этнографический состав и численность* [Populația Basarabiei. Numărul populației și componența etnică], Petrograd, 1923, p. 23.

¹⁴ Valentin Moșcov, *Гагаузы бендерского уезда* [Găgăuzii din județul Bender], Chișinău, 2004, p. 11.

¹⁵ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, p. 27.

¹⁶ Ion Nistor, „Așezările bulgare și găgăuțe din Basarabia”, p. 391.

februarie 1857 se menționa că „în continuare autoritățile moldovenești, nu doar că nu se vor atinge de drepturile oferite de autoritățile imperiale rusești, dar se angajează să apere drepturile și privilegiile coloniștilor”¹⁷. Totodată, articolul 21 al Tratatului de la Paris oferea locuitorilor din aceste teritorii dreptul de a folosi timp de 3 ani averile pe care le dețineau, dar și de a-și alege locul de trai. În aceste condiții, circa 3,000 de bulgari și găgăuzi au părăsit teritoriul Imperiului Rus și s-au așezat în Principatul Moldovei¹⁸.

Migrația coloniștilor transdanubieni s-a desfășurat însă și în sens invers, având, pare-se, un efect chiar mai puternic. Ion Nistor menționează că deplasarea către Imperiul Rus a avut loc pe fondul propagandei țariste, agitațiile instigate de autoritățile ruse conducând chiar la unele ciocniri sângeroase în orașul Bolgrad¹⁹. În această vreme, autoritățile românești ar fi asistat neputincioase la exodul găgăuzilor și bulgarilor, neputând împiedica emigrarea în gubernia Taurida a 22,459 de persoane de ambele sexe²⁰. Emigrarea coloniștilor din cele 3 județe a fost simțită din plin în localitățile majoritar găgăuze. Ion Nistor ne spune că aceasta a încetat după alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Țării Românești și al Moldovei, în 1859²¹, dar datele de arhivă arată contrariul. De exemplu, în localitatea Cișmechioi locuiau la 1862 (la 3 ani de la alegerea lui Cuza ca domnitor) 1,510 persoane, pe când la 1870 numărul lor scăzuse până la 1,080. Același recul demografic s-a înregistrat și la Vulcănești, unde la 1862 viețuiau 2,284 suflete, iar la 1870 doar 1,840, ori în Etulia, unde la 1862 rezidau 774 de persoane, iar la 1870 - 505²². Sava Novacov pune acest exod pe seama zelului administrației românești și spune că, deși la început coloniștii din cele trei județe au continuat să se bucure de largi beneficii, situația a început să se schimbe dramatic în primăvara anului 1860, atunci când prim-ministrul român Mihail Kogălniceanu, aflat într-o vizită în sudul Basarabiei, a cerut lichidarea tuturor privilegiilor acordate prin decretul țarist din decembrie 1819²³. De cealaltă parte, precum s-a menționat, istoriografia românească pune acest exod pe seama agitațiilor și propagandei antiromânești a autorităților țariste.

Tratatul de la Paris a adus câteva schimbări și în privința vieții religioase a coloniile bulgare și găgăuze, care au fost rupte de eparhia Chișinăului. O parte dintre acestea a fost pusă sub jurisdicția episcopiei de

¹⁷ Ivan Anțupov, „Războiul Crimeei. Contraofensiva pe Dunăre”, pp. 154-155.

¹⁸ Ion Nistor, „Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia”, p. 391.

¹⁹ Ibidem, pp. 391-392.

²⁰ Sava Novacov, *Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei*, p. 66.

²¹ Ion Nistor, „Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia”, p. 392.

²² Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, fond 24, inv. 1, d. 3, ff. 3-14, 17-25, 32-36.

²³ Sava Novacov, *Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei*, p. 67.

Galați, iar cealaltă parte sub jurisdicția episcopiei de Huși²⁴. În 1864 a fost creată eparhia Dunării de Jos, cu reședința la Ismail, iar enoriașii bulgari și găgăuzi au fost considerați parte a acestei eparhii²⁵.

Coloniștii au beneficiat din plin de Legea instrucțiunii publice din anul 1864. Astfel, sub păstorirea episcopului Melchisedec Ștefănescu, în eparhia de la Ismail s-a dus o luptă continuă pentru alfabetizarea populației din regiune. Pe lângă scaunul episcopal s-au deschis un seminar teologic și un gimnaziu, iar prin târgurile și satele din Bugeac 125 de școli primare. Ion Nistor menționează că, în total, în aceste instituții erau educați 7.000 de băieți și 944 de fete²⁶. Anterior, caimacamul Nicolae Vogoride le oferise etnicilor bulgari oportunitatea de a studia în limba maternă, deschizând în 1858 un gimnaziu bilingv la Bolgrad, unde limba bulgară era la același nivel cu limba română, iar limba rusă și cea greacă erau opționale²⁷. Sava Novacov notează faptul că tot la Bolgrad prefectul orașului, Ion Ionescu, chiar dacă nu simpatiza populația ne-românească, hotărâse să folosească și limba bulgară ca metodă de comunicare cu cetățenii²⁸.

În 1874 autoritățile românești au adoptat o lege care sporea privilegiile populației transdanubiene. Prin ea, găgăuzii și bulgarii erau împroprietăriți și scutiți de serviciul militar pe o perioadă de 10 ani. Totuși, chiar dacă se bucurau de drepturi largi, liderii bulgari, îndemnați probabil de autoritățile țariste, trimiteau constant proteste și plângeri către Paris și Constantinopol, discreditând administrația românească din cele trei județe basarabene²⁹. Agenții ruși duceau și ei o propagandă constantă împotriva administrației românești, având neîndoielnic scopul de a pregăti Marile Puteri europene pentru o eventuală reanexare a sudului Basarabiei de îndată ce contextul internațional avea să permită îndeplinirea acestui obiectiv. Faptul s-a întâmplat în 1878, atunci când Imperiul Rus a fost în măsură să negocieze cu Marile Puteri de pe poziția de egalitate diplomatică, având în plus argumentul forte al numeroaselor trupe țariste desfășurate în Europa Răsăriteană. Poziția administrației imperiale se vădise mereu în atitudinile reprezentanților săi. De pildă, într-o scrisoare trimisă guvernatorului Basarabiei și Novorossiei la 19 decembrie 1866, consulul Rusiei la Galați nota asupra faptului că bulgarii coloniști, chipurile, „au fost supuși prefectilor și subprefectilor, fiind deposezați de orice inițiativă și supuși capriciilor autorităților locale”, și că locuitorii acestor județe „își pierd individualitatea, și au devenit un grup de oameni a căror voce nu este

---

²⁴ Ivan Anțupov, „Războiul Crimeei. Contraofensiva pe Dunăre”, p. 155.

²⁵ Ion Nistor, „Așezările bulgare și găgăuțe din Basarabia”, p. 392.

²⁶ Idem, *Istoria Basarabiei*, p. 207.

²⁷ Sava Novacov, *Dezvoltarea social-economică a satelor bulgărești și găgăuzești din sudul Basarabiei*, p. 51.

²⁸ Ibidem, p. 55.

²⁹ Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, p. 392.

auzită, fără să li se respecte vreun oarecare drept”³⁰.

Coloniile găgăuze din cadrul Imperiului Rus. Dacă așezările bulgaro-găgăuze din cele trei județe retrocedate românilor s-au bucurat de o autonomie largă, cu totul alta a fost situația din coloniile rămase sub jurisdicția autorităților imperiale ruse. La doi ani de la Tratatul de Pace de la Paris, la 4 martie 1858, Departamentul economic de Stat decidea ca „actuala formă de conducere a coloniștilor transdanubieni să fie lichidată”³¹, iar „administrarea locală a coloniilor transdanubiene rămase în componența Imperiului Rus să fie transmisă Comisiei de Curatelă a coloniștilor din sudul Rusiei”³².

Autoritățile țariste nu au ținut cont nici de faptul că, în conformitate cu ucazul din decembrie 1819, găgăuzilor le fuseseră oferite privilegiile pe o perioadă de 50 de ani. Astfel, în 1865, în coloniile lor de la Ceadâr-Lunga și Tatar-Copceac au fost dislocate trupe de cazaci din Orenburg și de pe Don³³ deși, conform ucazului, aceste așezări erau scutite de povara corvezilor pentru întreținerea armatei imperiale ruse.

La 14 iulie 1868³⁴ autoritățile țariste au elaborat un nou regulament, care a adus din nou știrbire vechilor privilegiilor ale coloniștilor sud-dunăreni. El făcea mai întâi referire la împrumotărirea țăranilor. Dacă la 1819 fiecărei familii i se oferiseră câte 50-60 desetine³⁵, coloniștii au fost forțați să renunțe treptat la o parte din acest pământ, ajungându-se ca în 1869 media de proprietate să fie de câte 11 desetine. De asemenea, noul regulament îi obliga pe coloniști să-și răscumpere pământul de la vechii stăpâni (boieri moldoveni sau moșieri ruși), achitând 20% din valoarea lui. Restul de 80% era achitat de stat, urmând ca, timp de 49 de ani, țăranul să returneze suma aferentă, plus o dobândă³⁶. Chiar și așa, coloniștii au continuat să fie favorizați comparativ cu autohtonii, primind loturi mai mari și achitând o sumă de răscumpărare mai mică decât țăranimea locală³⁷. În cele din urmă, cele 46 de colonii bulgaro-găgăuze din Bugeac au fost împrumotărite cu 295,499 desetine (322,832 ha) la o populație de 67,386 suflete³⁸, adică o medie de câte 4.38 desetine (4.78 ha) de pământ pe cap de locuitor, mai mult decât în orice alte regiuni ale Basarabiei. Spre comparație, media pe întreaga Basarabie o constituiau 2.8 desetine (3 ha)

³⁰ Ivan Anțupov, „Războiul Crimeei. Contraofensiva pe Dunăre”, p. 168.

³¹ *Полное собрание законов Российской Империи* [Colecția completă de legi a Imperiului Rus], 1858, Sankt-Peterburg, Tom XXXIII, 1860, p. 278.

³² Ibidem.

³³ Oleg Bercu, *Evoluția social politică a populației găgăuze...*, p. 23.

³⁴ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, p. 102.

³⁵ Oleg Bercu, *Evoluția social politică a populației găgăuze...*, p. 24.

³⁶ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, p. 103.

³⁷ Ibidem, p. 104.

³⁸ Oleg Bercu, *Evoluția social politică a populației găgăuze...*, p. 25.

pentru fiecare persoană recenzată³⁹.

Încălcarea vechilor privilegii oferite găgăuzilor în 1819 de autoritățile țariste a continuat. La începutul anilor '70 ai secolului XIX, în Imperiul Rus a avut loc o nouă reformă militară. Imensul său teritoriu a fost împărțit în 10 regiuni militare, cea mai mare parte din Basarabia fiind inclusă în regiunea Odessa⁴⁰. Noua lege înlocuia armata pe bază de voluntariat cu serviciul obligatoriu. Astfel, toți bărbații care atingeau vârsta de 20 de ani erau datori să satisfacă 6 ani în cadrul trupelor de uscat ori 7 ani pe mare. Excepție făceau bărbații cu studii superioare, care aveau posibilitatea de a nu satisface stagiul obligatoriu ori de a se înscrie ca voluntari în armata țaristă pe o perioadă de la 6 la 48 de luni⁴¹.

Introducerea serviciului militar a stârnit un amplu val de proteste printre locuitorii Basarabiei, mai ales în sudul guberniei, în Bugeac, acolo unde se aflau coloniștii transdanubieni, care anterior fuseseră scutiți de satisfacerea lui. Manifestări deschise de nemulțumire au avut loc în numeroase localități locuite de găgăuzi, precum Comrat, Joltai, Beșalma, Beșghioz, Baurci, Dezghingea, Chirsova, Ceadâr-Lunga, Tomai, Bașcalia, Cubei. În Comrat, centrul găgăuzilor din Basarabia, acestea au luat amploare. Aici, în 1873, un grup de 11 protestatari conduși de Gheorghii Coicio s-a dat la atacuri asupra funcționarilor locali, împiedicându-i să întocmească listele cu recruți și arzând documente deja redactate⁴². Un alt moment de protest s-a desfășurat în biserica din oraș atunci când preotul Osdor Zlatov a dat citire manifestului cu privire la introducerea serviciului militar obligatoriu. El a fost întrerupt de localnicul Jeco Guncev, care și-a exprimat deschis opoziția, criticând noua lege, acuzând vehement autoritățile țariste de nerespectarea privilegiilor acordate coloniștilor, amenințând că găgăuzii vor părăsi țara⁴³.

Făcută după model german, cel mai modern sistem militar în acele vremuri, reorganizarea armatei țariste a însemnat pentru conglomeratul de etnii din Basarabia, inclusiv pentru cea găgăuză, un instrument eficient de rusificare a comunităților neslave din guberniile Imperiului.

Concluzii. Remarcăm că, în perioada 1856-1878, coloniștii găgăuzi au trăit două realități distincte. Cea mai mare parte a lor și-a continuat dezvoltarea firească în granițele Imperiului Rus, pe când cei care trăiau în județele Cahul, Bolgrad și Ismail s-au aflat sub jurisdicția autorităților românești. Găgăuzii din teritoriul românesc s-au bucurat de o serie de privilegii, pe când cei din componența Imperiului Rus au fost deposedați de

³⁹ Ștefan Purici, *Istoria Basarabiei*, p. 103.

⁴⁰ Ivan Anțupov, „Războiul Crimeei. Contraofensiva pe Dunăre”, p. 168.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Oleg Bercu, *Evoluția social politică a populației găgăuze...*, p. 25.

majoritatea beneficiilor oferite în 1819 de țarul Alexandru I. Reformele din deceniile șase și șapte, atât din spațiul rusesc cât și din cel românesc, au contribuit însă la o dezvoltare socio-economică importantă, această perioadă rămânând în memoria colectivă a găgăuzilor drept timpuri de progres și dezvoltare. În 1878, în urma unui nou război ruso-otoman, județele Cahul, Ismail și Bolgrad au fost reîncorporate în granițele Imperiului Rus, găgăuzii care viețuiau aici fiind încă o dată obligați să se adapteze unor noi realități.